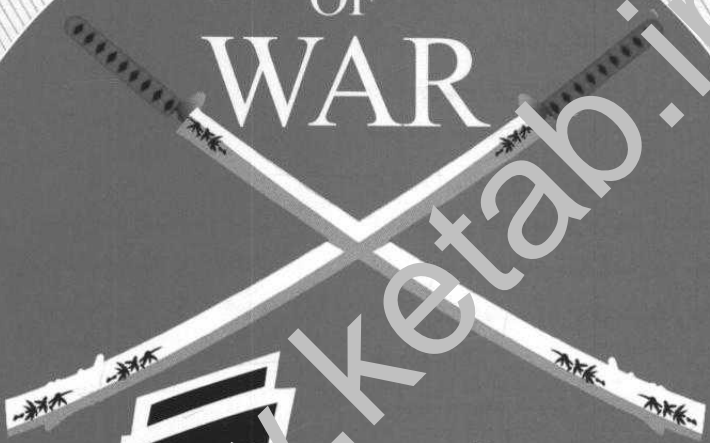

THE ART
OF
WAR

فنر سان تزو

ترجمہ: احمد رضا رسولی

www.ketab.ir

ساز: تزو، قرن ۶ ق. م، Sun Tzu
 هنر جنگ: قدیمی ترین رساله نظامی جهان / اثر سان تزو؛ ترجمه احمد رضا رسولی؛ ۱۳۳۴
 تهران: هورمزد، ۱۳۹۸ / شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۶۵-۱۴-۴
 عنوان اصلی: The art of war
 موضوع: علم نظامی - آثار قدیمی تا ۱۸۰۰ م. Military art and science - Early works to 1800
 جنگ - فن Military art and science
 رده بندی دیسوپ: ۳۵۵/۹۳
 رده بندی کنگره: ۳۹۰/۹۰۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۰۲۳۳

هنر جنگ: قدیمی ترین رساله نظامی جهان / اثر سان تزو؛ مترجم احمد رضا رسولی.
 ناشر: هورمزد / نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸ / شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۶۵-۱۴-۴
 تعداد: ۲۰۰۰ نسخه / طراحی جلد: آتلیه طراحی نشر هورمزد
 دبیر مجموعه و ویراستار: مریم آقا عبدالرزاق قمصری
 مقابله با متن: نسرين کماسی
 طراحی داخلی: خاطره باقری راد
 نشانی: میدان انقلاب، خ جمالزاده جنوبی، نرسیده به جمهوری، پلاک ۷۸
 واحد ۱۷ و ۱۹ تلفن: ۶۶۱۲۵۱۲۶

فهرست

۱۱	مقدمه
۲۵	فصل اول: طراحی نقشه‌ها
۳۳	فصل دوم: عزیزان جنگ
۳۹	فصل سوم: اسیران و تهاجمی
۴۷	فصل چهارم: رویدادهای تاکتیکی
۵۵	فصل پنجم: انرژی
۶۳	فصل ششم: نقاط ضعف قور
۷۳	فصل هفتم: مانور
۸۵	فصل هشتم: تغییر در تاکتیک‌ها
۹۳	فصل نهم: تحرکات ارتش
۱۰۷	فصل دهم: زمین
۱۱۷	فصل یازدهم: موقعیت‌های نُه‌گانه
۱۴۱	فصل دوازدهم: حمله با آتش
۱۴۹	فصل سیزدهم: استفاده از جاسوسان

با برگزیده سوما چن، سان تزو از بومیان ایالت چای بوده و نام اصلی اش سون و است. او در کتاب خود، هنرجنگ، به بررسی احوال پادشاه و پرداخته است و تمام اصل این کتاب را روی زنان آزمایش کرده است. سان تزو چندین فرمانده را تربیت کرده بود و خود نیز فرماندهی ارتشی را بر عهده داشت که ایالت چن در نیم شک شدند و وارد پایتخت یینگ شدند.

هولویا پادشاه ایالت را در ملاقاتی به سان تزو گفت: «کتاب شما را با دقت خواندم. آیا امکان دارد نظریه مدیریت سربازان را آزمایش کنم؟» سان تزو جواب داد: «بله مختارید.» هه! سربازان: «آیا می توانم این نظریه را روی زنان اجرا کنم؟» او باز هم پاسخ مثبت داد. بنابراین ۱۸۰ زن از قصر انتخاب شدند. سان تزو آن ها را در دو گروه تقسیم بندی کرد و در هر گروه یکی از زنان مورد علاقه پادشاه را قرار داد. از همه آن ها خواست نیزه، دست بگیرند و سپس گفت: «شما تفاوت بین عقب و جلو و چپ و راست را مشخص می دهید؟ پس زمانی که دستور دادم به جلو، باید مستقیماً به جلو نگاه کنید. هنگامی که گفتم به چپ، باید به سمت چپ برگردید. وقتی گفتم به راست، باید به سمت راست برگردید و وقتی گفتم به اطراف بچرخید باید از سمت راست به عقب بگردید.» زنان موافقت کردند؛ بنابراین دستورات به طور کامل توضیح داده شدند. او برای آغاز این تمرین، نیزه ها و تیرها را بین آن ها تقسیم کرد. سپس با نواخته شدن صدای طبل، دستور راست گرد را صادر کرد؛ اما ناگهان زنان خندیدند. سان تزو گفت: «اگر دستورات واضح نیستند و به طور کامل

درک نمی‌شوند، اشکال در کار فرمانده است.» سپس تمرین را مجدد شروع کرد و این بار دستور چپ‌گرد داد. باز هم زنان با صدای بلند خندیدند. سان تزو با عصبانیت فریاد زد: «اگر دستورات واضح هستند و سربازان نافرمانی می‌کنند، تقصیر افسران و مأموران آن‌هاست.» سپس دستور داد که سرگروه‌ها اعدام شوند.

پادشاه و و این صحنه را از بالای عمارت مشاهده می‌کرد. زمانی که متوجه شد سان تزو در رد علاقه‌اش در شرف اعدام هستند، با صدای بلند، هشدار داد و با عجله پیامی به ای سان تزو فرستاد:

«ما در حال حاضر از توانایی فرمانده برای مدیریت سربازان رضایت کامل داریم. اگر این دروغ‌گو عزیر را از دست بدهم، دیگر غذا و نوشیدنی هم نخواهیم داشت. من خواست من این است که آن‌ها را نکشید.»

سان تزو پاسخ داد: «من در مقام فرمانده نیروهای نظامی اعلیحضرت انتخاب شده‌ام و فرمان کنونی من دقیقاً مطابق با اواریشان است؛ لذا نمی‌توانم قبول کنم.»

به این ترتیب، به سرعت چوبه‌های در نصب شدند و دو افسر زن را به دار آویختند. وقتی کار تمام شد، سان تزو دو نفر دیگر را به پرستی گروه انتخاب کرد. طبل‌ها نواخته شدند، تمرین آغاز شد و این بار زنان از همه دستورات اطاعت کردند؛ چپ، راست، جلو، عقب؛ با دقت تمرین می‌تاندند یا زانو می‌زدند و کوچک‌ترین صدایی هم از آن‌ها در نمی‌آمد. سپس سان تزو یکی را خدمت پادشاه فرستاد و به او گفت: «سرورم، سربازان شما در حال حاضر به خوبی آموزش دیده‌اند و آماده بررسی شما هستند. آن‌ها آماده‌اند تا در هر زمینه‌ای که پادشاه اراده کند خدمت کنند و بدون کوچک‌ترین نافرمانی از میان آب و آتش بگذرند.» اما پادشاه پاسخ داد: «به آن‌ها اجازه دهید تمرینات را رها کنند و به کمپ برگردند. فعلاً تمایلی به پایین آمدن و بررسی سربازان ندارم.»

سان تزو گفت: «پادشاه فقط حرف می‌زند و مرد عمل نیست.» بعد از این اتفاق، هولویی برد سان تزو فردی است که به خوبی می‌داند ارتش را چگونه مدیریت کند؛ بنابراین او را به مقام فرمانده کل منصوب کرد. سان تزو در شرق توانست ایالت چورا شکست دهد و راه را به سمت بینگ هموار کند؛ از پایتخت تا ایالت‌های چی و چن، ترس و وحشت را حاکم کرد. در نهایت، شش‌تنش حتی در میان شاهزادگان فئودال نیز گسترش یافت و در قدرت و نفوذ پادشاه سهیم شد. این مقدمه اذعان می‌کند که همیشه نباید از دستور پادشاه اطاعت کرد.

هولو، پادشاه ایالت وو، در سال سوم سلطنتش، یعنی سال ۵۱۲ قبل از میلاد، با فرماندهی نزه‌سی (به همان وو یوان) و هوپی به چو حمله کرد.

فرمانده سان تزو در ره‌جنگ به چومی گوید: «ارتش پس از جنگ‌های مکرر خسته است، اکنون امکان جنگ وجود ندارد و شما همچنان باید منتظر باشید.» در سال نهم، یعنی ۵۰۴ قبل از میلاد مسیح، پادشاه هولو، و تزو هسو و سان تزو را مخاطب قرارداد و گفت: «شما قبلاً اعلام کرده بودید که نمی‌توان وارد بینگ شد، آیا اکنون زمان مناسب فرار پیدا است؟»

آن دو پاسخ دادند: «فرمانده چو، تزو چانگ، حراً حاضرند است و شاهزادگان تائی و تزای هر دو از او بیزارند. اگر پادشاه می‌خواهد حمله‌ای عظیم انجام شود، ابتدا باید تانگ و تزای را به سمت خود بکشید. سپس ممکن است موفق شوید.» هولونیز از این توصیه پیروی کرد و در پنج حملات استریان چورا شکست داد و بی‌درنگ به بینگ لشکرکشی کرد.

این آخرین باری است که چیزی درباره سان تزو به ثبت رسیده و به نظر می‌رسد او در اثر جراحی‌های وارده در سال ۴۹۶ قبل از میلاد درگذشته است. از آن زمان به بعد، تعدادی از نظامیان مشهور یکی پس از دیگری به پا خاستند. این افراد عبارت بودند از کائوفان، که دولت چین او را به کار گرفته بود،

وانگ تزو، که در خدمت چچی بود، و سان تزو، که به او خدمت می‌کرد. این افراد اصول جنگ را توسعه دادند. واضح است که سوما چن هیچ تردیدی درباره سان تزو در مقام شخصیتی تاریخی نداشته و حتی او را مهم‌ترین شخصیت این دوره می‌دانسته است.

نکاتی که در رابطه با سان تزو می‌توان به آن‌ها اشاره کرد عبارت‌اند از:

(الف) در ابتدا او تزو هسو، ضمن معرفی سان تزو به هولو سفارشاتى درباره او کرده است.

(ب) سان تزو انچه میان او بوده است.

(ج) تزو در حال گراندن دوره بازنشستگی خود بوده و حتی معاصرانش نیز از توانایی جنگاوی او بی اطلاع بودند.

هوآی نان تزو می‌گوید: «زمانی که پادشاه و وزرا راه درست را تشخیص نمی‌دهند، حتی سان تزو هم نمی‌تواند با دشمنان مقابله کند.»

لیو هسیانگ می‌گوید: «سان تزو با سه هزار سرباز خود، به سرزمین چو غلبه کرد که دویست هزار سرباز داشت. دلیل این امر آن بود که نظم و انضباط خاصی بر سرزمین چو حاکم نبود.»

تنگ مینگ شی می‌گوید: «در سال‌های ۲۴۷ تا ۲۰۰ قبل از میلاد، دوک چینگ، از چچی، نام خانوادگی سان را به پدر بزرگ سان تزو داده است.» سان پینگ پدر سان تزو وزیر دولت چچی بود و سان تزو از جنگ - نگ چینگ پیروی می‌کرد. در آن زمان، خویشان و بستگان تین پائو شورشی را سرکشی کرده بودند و به همین دلیل، تزو به سوی او شتافت.

در گذشته، برای پیروزشدن از تیرو کمان استفاده می‌کردند. شوچوارتش را یکی از هشت هدف دولت می‌داند. در این رابطه، آی چینگ می‌گوید: «ارتش نماد عدالت و مقاومت است و به همین دلیل، فرمانده باتجربه شانس زیادی دارد.» شی چینگ می‌گوید: «فرمانده خشم پادشاه را برمی‌انگیزد و سربازانش را

به صف می‌کند.» امپراتوری تانگ و وو وانگ، هر دو، برای حفظ نسل خود از نیزه استفاده کردند.

سوما فا می‌گوید: «اگر یک تن فرد دیگری را عمدآ به قتل برساند، در حقیقت خود را کشته است. کسانی که فقط برضوابط جنگی متکی اند افرادی افراطی هستند و کسانی که فقط برارزش‌های صلح طلبانه اتکا می‌کنند نیز باید هلاک شوند. مثال‌هایی از این مورد عبارت‌اند از فوجای، از یک طرف و بی وانگ از طرف دیگر. درباره موضوعات نظامی و برای حفظ صلح و انتقال نیروها، قوانین خدمندانه فقط در مواقع ضروری به کار می‌روند.» او از نیروی نظامی فقط در مواقع ضروری استفاده می‌کرد. تسائو تسائو می‌گوید: «کتب زیادی درباره جنگ خوانده‌ام؛ اما اثر تألیف شده سان تزو از همه عمیق‌تر است.»

این امر به انگیزه‌ای تبدیل شد تا اصل موضوع را توضیح دهم. سیزده فصل کتاب، برای پادشاه هولو تألیف شد، است. در مستندات ارائه شده در صفحات مختلف، به این مطلب اشاره شده است که فرمانروا مخاطب این اثر است. در قسمت فهرست اثر هان شو مقدمه‌ای وجود دارد که لزوم بحثی طولانی را ایجاب می‌کند. (اثر سان تزو برای پادشاه هان فقط به این سیزده فصل شناخته شده برای سوما چن یا کسانی که در حال حاله آن را در اختیار دارند محدود نمی‌شود. چانگ به متن ویرایش شده هنر جنگ سان تزو اشاره کرده است که آن سیزده فصل، فصل نخست آن را تشکیل می‌دهد و در فصل دیگر نیز وجود دارد. این امر سبب مطرح شدن نظراتی می‌شود که این سیزده فصل و سایر نوشته‌های سان تزو را نیز جعلی یا ساختگی بدانیم. ظاهراً قبل از دیدار با هولو، سان تزو فقط سیزده فصل نوشته بود؛ اما ادامه مطالب را به صورت سؤال و جواب بین خودش و پادشاه نوشته است.

پادشاه وو، سان تزو را احضار و سؤالاتی دربارهٔ هنر جنگ برای او مطرح کرد. او هر زمان که فصلی از کتابش را عرضه می‌کرد، پادشاه از وصف کمال اثر قاصر بود. اگر کل این اثر در چهارچوب‌های ذکرشده در قسمت بالا توصیف می‌شد، کل فصول را می‌توانستیم بررسی کنیم. البته بعدها نیز می‌توانستیم تعداد دیگری از این رساله‌های نسبت داده شده به سان تزو را نیز در غالب آن گنجانیم.

کار واضح است که جمع‌آوری اطلاعات تاریخی متن سان تزو دشوار است. نقل قول‌ها، ذکرشدهٔ مؤلفان اولیه حاکی از آن است سیزده فصلی که سوما چن آن می‌آید، همان‌هایی است که امروز وجود دارند. سون هسینگ بین در مقدمهٔ کتاب خود می‌گوید: «در دورهٔ سلسلهٔ چن و هان، فرماندهان نظامی از هنر جنگ سان تزو بسیار استفاده می‌کردند؛ اما آن‌ها آن را اثری اسرارآمیز تلقی می‌کردند و می‌پنداشتند این کتاب را به نفع نسل‌های بعد به یادگار بگذارند.» وی و اوایلین کسی بود که تفاسیری دربارهٔ آن نوشت. این نوشته‌ها و تفاسیر بسیار مبهم‌اند و از آن زمان به بعد هم تعداد ویراست‌های منتشرشده دربارهٔ آن، به‌ویژه در سلسلهٔ تانگ و سونگ زیاد است. در اواسط دورهٔ سونگ، زمانی که همهٔ مفسران اصلی اثر سان تزو وجود داشتند، چي تین پائو کتابی منتشر کرد که از آن استقبال شد. این اثر حاوی کتاب سان تزو به همراه مجموعه‌ای از تفاسیر نوشته شدهٔ ۱۰ نویسنده بود. در متن دیگری نیز چو فو از تا هسینگ مطرح کرده که سان تزو از حامیانی در میان فرماندهان آن دوره برخوردار بوده است؛ اما سون هسینگ بین می‌گوید: «برخی از این تصورات دلایل خاصی داشته و در برخی دیگر از آن‌ها دلایلی وجود نداشته است.» تا پایان قرن هجدهم، تنها متن موجود در این حوزه از ویراست چي تین پائو استنباط شده است؛ بنابراین متن کتاب سان تزو که در قسمت جنگ فرهنگ امپراتوری در سال ۱۷۲۶ چاپ شده کوچین شوچی اینگ نام داشته

است. سون هسینگ بین (۱۷۵۲ - ۱۸۱۸) باستان‌شناس و محقق کلاسیک است. وی ادعا کرده که یکی از نوادگان سان تزو است. او به صورت تصادفی نسخه‌ای از آثار چی تیئن پائورا پیدا کرد. این همان چیزی است که سون هسینگ بین ادعا کرده که نسخه یا متن اصلی است؛ بنابراین به هیچ وجه نمی‌توان ادعا کرد که متن کتاب سان تزو کاملاً ناب و خالص است. چی تیئن پائو مؤلفی بی‌دقت بود و ظاهراً به بازآفرینی مجدد همان نسخه علم رلیه راضی بود، بدون آنکه قصد داشته باشد با استفاده از ویرایش‌های بعدی آن را بازسازی کند. خوشبختانه دو نسخه قدیمی تراز سان تزو به تازگی کشف شده است که یکی از آن‌ها رساله گرانقدر تویدرباره قانون اساسی است که در تونگ نیز قرار دارد و دیگری به طور مشابه در دانش‌نامه‌ای قرار دارد که در نای پینگ یولان آنجا تجانس می‌شود. هر دو این متون را می‌توان به اجزای دیگر تقسیم کرد یا با هم ترکیب نمود و این قسمت‌ها را در بین بخش‌های مختلف بخش کرد. با توجه به اینکه یولان ما را به سال ۹۸۳ و تونگ تینگ در ۲۰۰ سال قبل برمی‌گرداند و اواسط سلسله تانگ را نیز در برمی‌گیرد، ارزش این دو نسخه سان تزو بسیار زیاد است و نمی‌توان آن را تخمین زد. با وجود این، تا زمان سون هسینگ بین که تحت دستورالعمل دولت کاری کرد، برای استفاده از آن‌ها ایده‌ای وجود نداشت و این متن را به طور کامل دوباره چاپ کردند. به دلیل اشتباهات فراوان در متن اثر سان تزو، به پراستاران آن مرتکب شده‌اند، دولت دستور داد تا از نسخه قدیمی آن استفاده شود و تمام متن اصلاح و بازبینی شود. به نظر می‌رسد که وونین هو، پی‌کوان سی وقت خود را به این کار اختصاص دادند و از دیگران پیشی گرفتند. به این ترتیب، تمام این متن را به واحدهایی برای نظامیان تبدیل کردند. سه تنی که در اینجا به آن‌ها اشاره شد مشغول کار کردن روی متن سان تزو شدند و این امر پیش از تعهد سون هسینگ بین صورت گرفته است؛ اما درباره کاری که آن‌ها انجام دادند، مردد هستیم.

به هر حال، پس از ویراست جدید، آن را سون هسین بین نامیدند. آن‌ها ویراست اصلی را مبنای کار در نظر گرفتند و با مقایسه دقیق با نسخه‌های قدیمی‌تر و تفاسیر، موفق به احیای تعداد زیادی از پیام‌ها شدند. نتیجه این اقدام نسخه‌ای تقریباً نزدیک به اثر اولیه سان تزو بود که بعدها به متنی استاندارد تبدیل شد.

این اثر با مقدمه سون هسینگ بین آغاز شده، از دیدگاه سان تزو و عملکرد او دفاع کرده و به روشی بسیار دقیق بیان شده است. پس از آن نیز مقدمه تسائو کونگ آمده است و علاوه بر آن، بیوگرافی سان تزو از شی چی و ترجمه آن‌ها را نیز در برهه می‌گیرد. پس از آن نیز مقدمه، متن و قسمتی از اطلاعات ویرایش شده سان تزو ارائه شده است که پی هسون تألیف کرده بود. سان تزو تعداد زیادی از اظهارات مفسران را گرد آورد که به اصول کلاسیک پایبند بودند.

در اثر پیش رو، هر جمله مهم را با یک یادداشت در متن دنبال شده، سپس تفاسیر متعددی درباره آن بیان شده است که به ترتیب نوشته شده‌اند. ما شرح حال هر یک از این مفسران را به ترتیب و به صورت مختصر توضیح می‌دهیم.

۱. تسائو یا تسائو کونگ که با لقب وی تی شناخته شده است (۱۵۵ - ۲۲۰ بعد از میلاد). هیچ جای شکی وجود ندارد که تفاسیر او به ربا اثر سان تزو از قلم این مرد خارق‌العاده نشئت گرفته‌اند. او یکی از بزرگ‌ترین و بهترین نظامی بوده که تاکنون دنیا به خود دیده و از نظر عملکرد نیز مانند ناپلئون برده است. وی به دلیل سرعتش در تحریر ماجراها، شهرت بسیار زیادی داشته است. او یانگ هسیو درباره او می‌گوید: «او کاپیتان بزرگی است که بر تونگ چو، لوپو و یوان غلبه کرده است. او امپراتوری هان را با او و شو تقسیم کرد و خود را پادشاه نامید. طبق مستندات موجود، زمانی که وی و در هنگام شروع

یک نبرد شورای جنگ را برگزار می‌کرد، او همه محاسبات خود را آماده کرده بود. تمام فرماندهانی که به خدمتش درآمده بودند هیچ نبردی را از دست نمی‌دادند و کسانی که در برابر آن‌ها مقابله می‌کردند، شاهد شکست بودند. یادداشت‌های تسائو کونگ دربارهٔ سان تزو به صورت صریح مطرح شده‌اند و مفسران آن‌ها در طول تاریخ نیز شناخته شده هستند. در واقع، صرفاً نمی‌توان آن‌ها آثار ادبی دانست. برخی مواقع، به ندرت می‌توان آن‌ها را درک کرد و نسبت به خود متن نیز به تفاسیر بیشتری نیاز دارند.

۲. مینگ، شی شائو زیادی دربارهٔ او گفته نشده، حتی نام حقیقی او نیز ثبت نشده است. در مین ایش جی تین پائو، او را پس از چیلین قرار داده‌اند و چائو کونگ و وو زو او را با خاز دان تانگ نسبت داده است، که البته این برداشت اشتباه است. در مقدمه کتاب سونگ هسینگ بین، او با عنوان سینگ شی از سلسله لیانگ معرفی شده است (۵۰۲-۵۷۷). دیگران نیز او را با نام مینگ کانگ از قرن سوم معرفی کرده‌اند. اسم او به عنوان آخرین نفر در میان پنج مفسر به چشم می‌خورد؛ چرا که فرد دیگری عبارت‌اند از: وی ووتی، تو مو، جن هائو و چیان لین.

۳. لی چوان: وی از قرن هشتم نویسنده‌ای معروف در زمینه تاکتیک‌های جنگی بود و تا به امروز هم، از یکی از آثارش به صورت مداوم استفاده شده است. تونگ چی اظهار می‌دارد که او زندگی نامه فرماندهان معروف از حوتا سلسله تانگ را نوشته است. طبق ادعای چائو کونگ و وو تیین ای، او نیز نوشته‌های سان تزو پیروی کرده است. البته این آثار با آنچه امروز وجود دارند متفاوت‌اند.

تمام یادداشت‌های او کوتاه و پرنکته هستند. وی نکات خود را با ضمیمه‌ای از یادداشت‌هایی دربارهٔ تاریخ چین توضیح داده است.